

Hughes és Richard Wright-ot is az Egyesült Államokban) az erről a helyzetéről valló szépirodalmi megnyilatkozásra (vagyis identitástevő, sorsfeltáró és helyzettudatosító kommunikációs gesztusra) s ezen át a világirodalomba történő behatolásra szólította fel. „A veszendőség érzése – amely a szülőföld torkát szorongatja” – Tamási legfőbb motívója: „ez veri nyugbe és tartja fogva pillantását”.

S az ötödik egység végén ismét megjelennek Sütő Andrásnak azok a korábban is emlegetett kulcsszavai, amelyek az egész Tamási-jelenséget (a jelzett fogyatékoságokkal és a benne megnyilatkozó nyilvánvalóan európai hagyományrendszerrel együtt) a valóban egyetemes (tehát nem az euroatlanti önérzettel körbehatárolt) világirodalom egyik áramlatába, Ázsia, Afrika, Dél-Amerika s (az akkor még létező) Szovjetunió alárendelt népeinek irodalmi művészetében kialakult vérköreibé kapcsolják. A Senghor – Cárpentier – Ajtmatov – Márquez típusú, az egész földet átszövő vonulatba, amely a Tamásiéhoz hasonlóan jelöli meg önmaga irodalmiságának egyik küldetését: „Az egyetemes létben egy sajátos nemzetiségi lét boltozatainak fenntartó szolgálatát, a szociális igazság ábeli zászlajával a kezében.” S ezért kell számon tartani Sütő Andrásnak azokat az utalásait is, amikor Tamásit – éppen mint a „mágikus realizmus” latin-amerikai csúcseit megelőző székely alkotót

– világirodalmi viszonyítási pontként is megjelöli, s a legtermészetesebb módon az együtt élő román művészet tükré előtt. „Creangát... – írja – Tamási Áronhoz érzem közel állónak. Tamási mesenoveelláiban való és költői, csodás elem és realista tényszerűség fénytörése keltik ugyanazt a hatást a székely valóság elemeivel. A *Bölcső és Bagoly* s a *Gyermekkorom emlékei* kánonszerűleg majdnem ugyanazt a dallamvonalat követik.”

Az utolsó, a hatodik tételben Sütő András a kritikus farkasvakságnak azokat a vádjait hártja el Tamási Áron személyétől és írásművészetétől, amelyek szerint a székely észjárás csalfintásai és sziporkái nem hagytak helyet ebben az írói teljesítményben a mélyebb társadalmi mondanivalónak. Pusztakamarás szülöttje éppen arra a leplezett észjárásra világít rá, amely maga nem akarja látni a társadalmi gondolatot az irodalomban. Ezért próbálja csupán a nyelvet bővítő elmeszirkázások terévé átminősíteni Tamási Áron írásait. De Farkaslaka íróját a túlzott rajongás hasonló zsákutcákba vezető szélsőségeitől is megvédi Sütő esszéje. Attól a „vajakos” magatartástól, amely „mint a Fidzsi-szigeteken a fejedászt, úgy keresi s költi bele minden bokorba a *Sóvidéki társasjátékot*. Ragya Kettőt és Ugyebár Tallért; a legendát, misztikumot, »ösi keletit, mókát és fortélyos replikát.« Az *Istenek és falovacsák* szerzője a székely néplet és folklór szemiotikájá-

nak mélyrétegében mutatja meg Tamási Áron egyetemes üzenetét: a mókázó székely mögött a szenvedő székelyt, sőt a szenvedő embert találva meg az írói szóalás legmélyebből jövő szellemi gyökereiben. Mindenféle bonyolultabb elméleti magyarázat és lábjegyzethalmaz nélkül jelentve ki, hogy „a figyelmes olvasó” „különösebb szociográfiai tanulmány nélkül is megéri Tamási művében a két világháború közötti korszak jég-esőszagát; a deszkás vándorok és halottak módjára pappal búcsúztatott kivándorlók történelmi szorongását”.

A játékos székely mögött az annak válla mögött álló s a szülőföldjére néző komor történelem is ott magasodik tehát Tamási Áron írásaiban – mondja ki Sütő András –, „az otthontalan hányattatás” ábeli sikolyában egyértelműen a székely történelem régebbi és friss sebeire ismerve rá. S ezért nem is az elmeszirkát, az elcet pörgeti meg esszéirő szavaiban, hanem azt a helyzetet rajzolja egyre élesebbre, „melyben a *hargitai sast meg kellett enni*”. Az irodalomból *visszafele*, a valóságba vezető utat fedezi fel és mutatja meg Tamási-értelmezéseiben. S természetesen azt az utat is, amin egész életében maga is járt, s aminek porában Erdély legnagyobb magyar íróját mindig is járn láta. Miközben saját arcképét is egyre tisztábbra faragta Tamási Áron vonásaiban.

Nagy László: *Tamási Áron*, tollrajz vázlat rézkarhoz, 1967 (Magántulajdon)

Antal Attila I. M. TAMÁSI ÁRON

Szívódjon vérem ez öreg tölgyfába,
törzse derekam
legyen, gyér lombja, fodros koronája
megritkult hajam.
Álljak, éber őrszem, durva kérgében
századokon át,
életet őrizni – legyen küldetésem,
s adni tovább.

Ítéletidő verte őszi esten
szél ha leteperne:
nyesse a gatter acélja testem
könnyű szeletekre.
Épüljön belőlem vitorlázógép,
karcsú madár,
csusszanjon rólam parittyakóként
messze a halál!

